

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Штефан Л. В.

Українська інженерно-педагогічна академія

У статті проведено аналіз комунікативної компетентності з позиції її впливу на збереження здоров'я педагога. Методологічним підґрунтям цієї роботи було обрано концептуальні основи салютогенеза. В якості ефективних сучасних підходів щодо удосконалення комунікативної компетентності педагога запропоновано застосування нейролінгвістичного програмування. Розроблено модель комунікативної компетентності педагога на засадах когерентності.

Ключові слова: комунікативна компетентність, когерентність, модель, нейролінгвістичне програмування, педагог, салютогенез.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА

Штефан Л. В.

Украинская инженерно-педагогическая академия

В статье проведен анализ коммуникативной компетентности с позиции ее влияния на сохранение здоровья педагога. Методологической базой этой работы были избраны концептуальные основы салютогенеза. В качестве эффективных современных подходов по совершенствованию коммуникативной компетентности педагога предложено применение нейролингвистического программирования. Разработана модель коммуникативной компетентности педагога на основах когерентности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, когерентность, модель, нейролингвистическое программирование, педагог, салютогенез.

**MODERN APPROACHES TO FORMING PEDAGOGUE'S
COMMUNICATIVE COMPETENCY**

Stefan L.V.

Ukrainian engineer-pedagogical academy

Modern educator exists in a socially and psychologically complex environment, which requires it a significant health resource. In view of this, an approach based on the concept of salutogenesis, which in translation means «health creation», is a matter of interest. The health of the teacher is the result of his harmonization in the educational space. Exiting the harmonious state largely depends on the success of pedagogical communications. Therefore, the issue of formation of communicative competence in the context of preserving the health of the teacher becomes relevant. This can be achieved today thanks to the updating of the communicative toolkit. As the last one, the techniques of neurolinguistic programming (NLP) are offered. If the basic principles of the activity will be the principle of humanism, skillful possession of NLP techniques, the subject-subject interaction of the participants in the educational process will be more productive, less energy-consuming and minimally conflictual. And all this in a complex will save the main welcome resource of the teacher – health.

Analytical work allowed to conclude that the main provisions of salutogenesis, the structural components of the communicative competence of the teacher and the basic approaches of NLP are coherent. On this basis in the article a model of communicative competence of the teacher is developed on the basis of coherence with the field of resources of NLP and the field of salutogenesis. It is shown that the field of NLP resources creates the necessary base of techniques for forming the field of communicative competence of the teacher. In this case, the field of NLP resources is external coherent with the field of communicative competence, which in the future allows for efficient communication. On this basis, the basic provisions of the field of salutogenesis are logically implemented. This is possible due to the fact that the field of communicative competence is externally coherent with it. Thus, the harmonization of communication in pedagogical activity takes place and the basis for the health of the teacher is formed.

Key words: communicative competence, coherence, model, neurolinguistic programming, teacher, salutogenesis.

Постановка проблеми. Проблема формування комунікативної компетентності, яка належить до числа ключових і розглядається європейською спільнотою як володіння технологіями усного і письмового спілкування різними мовами, у тому числі й комп'ютерного програмування, повинна сьогодні набувати особливої актуальності у зв'язку з активізацією в освіті здоров'язберігаючих технологій. І це закономірно, оскільки сучасний педагог працює у широкому комунікативному полі, яке вимагає від нього створення ефективних комунікацій на основі застосування сучасних технологій з тим, щоб гарантовано забезпечити збереження головної вітальної цінності – власного здоров'я. У цьому контексті представляє особливий інтерес концепція салютогенеза, заснована А. Антоновським, яка останнім часом активізувалась і на вітчизняних теренах. У колі її уваги – вивчення витоків здоров'я особистості. Однак на сьогодні питання взаємозв'язку педагогічних комунікацій та салютогенеза досліджені недостатньо. Практично за межами наукової уваги залишається аналіз технологій нейролінгвістичного програмування як таких, що дозволяють педагогу вивести спілкування на зовсім інший рівень ефективності, тим самим створивши дієве підґрунтя для його здоров'язбереження. Тож на сьогодні існує суперечність між необхідністю формування комунікативної компетентності на основі прогресивних комунікативних технологій та недостатньою розробкою наукових підходів до їх реалізації в умовах розвитку сучасної освіти на засадах здоров'язбереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування комунікативної компетентності як важливої складової професіоналізму фахівця вивчається на сучасному етапі розвитку освіти такими вченими, як Ю. Єщенко, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, М. Заброцький, С. Петрушин, С. Максименко та іншими. Останнім часом активізувались і дослідження концепції салютогенеза в педагогіці (О. Іонова, В. Зоц), які спираються на теоретичні та практичні

напрацювання здоров'язбереження в освіті (А. Афонін, В. Бобрицька, Ю. Бойчук, В. Оржеховська, В. Платонова, С. Сілкина, Л. Хромикіна). Все активніше входять у педагогічну практику технології нейролінгвістичного програмування (І. Герасимчук, Д. Кирюхіна, С. Корнеєва, Л. Любчак, Є. Мегем, Ю. Нагорнов, А. Нагорнова, О. Погребна, О. Прилепських, Е. Путиліна, О. Тарнапольський, Е. Ускова), в основі реалізації яких знаходяться концептуальні підходи Дж. Гріндера, Р. Ділтса, Дж. О'Коннора та інших.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу комунікативної компетентності педагогів в умовах реалізації сучасних підходів для її формування з акцентацією на проблемі здоров'язбереження цих фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний педагог існує у соціально та психологічно складному середовищі, яке вимагає від нього значного ресурсу здоров'я. З огляду на це викликає зацікавленість підхід, який базується на концепції салютогенеза (від. лат. *salus* – здоров'я і *genesis* – створення, походження), що в перекладі означає «здоров'ятворення». Сутність цього напрямку визначається з позиції такого, що «відходить від патогенетичного мислення (тобто від питань, звідки з'явилася хвороба, як її уникнути тощо) і наближується до салютогенетичного мислення, яке звертає увагу на те, як виникає здоров'я, як людині зміцнити себе настільки, щоб негативні впливи давали поштовх власному зростанню» [6, с.34]. Історичне коріння цього напрямку починається з другої половини ХХ ст., відколи його започаткував американський медичний соціолог Аарон Антоновський. Він наголошував [15, с.16], що для людини важливого значення набуває почуття когерентності, яке виражає ступінь, на якому людина має домінуюче, постійне, хоч і динамічне, почуття впевненості в тому, що:

– проблеми, які з'являються в житті як із внутрішнього, так і з зовнішнього середовища, мають передбачуваний, структурний і зрозумілий характер;

– засоби, які дозволяють протистояти й розв'язувати ці проблеми, є доступними;

– боротьба з проблемами й негативними явищами є для людини надзвичайно важливою і вимагає її безпосередньої участі.

Наприкінці ХХ ст. цей підхід почав поширюватись і в Європі, у тому числі й у педагогічній галузі. Так, модель салютогенеза людини детально розглянуто М. Лук'янченком [7, с.50]. О. Іонова, адаптуючи принципи Руху за оновлення освіти дорослих (New Adult Learning Movement – NALM) як салютогенетичного підходу до підготовки майбутніх педагогів, наголошує на необхідності гармонізації взаємин у соціальній системі університету [6, с.37]. Ключовим тут ми вважаємо слово «гармонізація», оскільки саме вона є генеральним напрямом досягнення когерентності у педагогічній діяльності та, як результат, гарантує збереження здоров'я. При цьому важливого значення матиме як зовнішня, так і внутрішня гармонізація особистості. Знову погодимось з О. Іоновою, яка вважає, що організація оздоровчого освітнього простору вимагає «установлення діалогових стосунків співробітництва, творчої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, позитивної психоемоційної атмосфери, що сприяють розвитку адекватної самооцінки тих, хто навчається, формуванню їхніх комунікативних якостей» [6, с.40]. Тож стає зрозумілим, що вихід на досягнення гармонізації потребує ревізії серед інших і підходів до формування комунікативного каналу педагога. Тому логічно, що увага до формування комунікативної компетентності педагогів зростає з кожним днем.

Існує розмаїття підходів до визначення суті комунікативної компетентності фахівців. Її розглядають і як «систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії» (Ю. Жуков), і з позиції такого рівня навченості взаємодії, який потрібно індивіду, щоб у рамках своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві (Ю. Ємельянов); і як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти (С. Петрушин); і як певну інтегральну характеристику спілкування, в якій опосередковано проявляються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності (М. Заброцький, С. Максименко). Є слушною думка

Н. Ашиток, яка наголошує, що «компетентність цього різновиду – це властивість особистості, яка є репрезентантом її ціннісних орієнтацій, інтеріоризованих якостей, досвіду, творчого мислення, засобом, що вкрай необхідний для успішної педагогічної діяльності [1, с.13]. Але думка про те, що сформованість комунікативної компетентності значною мірою впливає на здоров'я педагога в них не простежується.

Є й випадки курйозного характеру щодо визначення суті комунікативної компетентності. В якості прикладу наведемо визначення групи дослідників, які стверджують, що О. М. Леонтьєв розглядав це поняття як «володіння соціальною перцепцією або «читанням по обличчю»; вміння адекватно моделювати особистість учня, його психічний стан за зовнішніми ознаками; вміння, «подавати себе» в спілкуванні з учнями; вміння мовного спілкування, мовного і немовного контакту з учнями; вміння організовувати співпрацю в процесі спілкування» [5]. Але ж у період активної наукової діяльності цього вченого поняття комунікативної компетентності ще не вживалось. Ті її ознаки, які наведені у визначенні, ми можемо знайти у відомій книзі О. О. Леонтьєва «Педагогическое общение», де вчений аналізує дослідження Ф. Н. Гоноболіна, які той представив у своєму творі «Книга об учителе», що вийшов у світ у 1965 році. Але й Олексій Олексійович теж ще не використовує поняття «комунікативна компетентність». Тож слід бути більш обережними з цитуваннями класиків, які, безумовно, створили підґрунтя для його появи у майбутньому.

Для формування комунікативної компетентності педагога активно використовуються такі специфічні методи як: дискусійні (групова дискусія, розбір і аналіз ситуацій); ігрові, що включають дидактичні, творчі, рольові ігри, а також ігрову психотерапію, контр-гру, трансактний метод усвідомлення комунікативної поведінки та ін.; тренінги міжособистісної чутливості, техніки невербальної взаємодії тощо [8, с.162]. Вважаємо, що чільне місце серед них повинні сьогодні зайняти й підходи нейролінгвістичного програмування (НЛП).

Не будемо зупинятись на достатньо відомих витоках цього напрямку, в межах якого, як слушно зазначають філософи, «процес комунікації операціоналізується розкладанням на окремі інтеракції, які формують ті чи інші послідовності, що зв'язуються зворотними зв'язками» [2, с.86]. Як показав подальший аналіз літературних джерел такий підхід дає позитивні результати. Так, ми маємо сьогодні ряд досліджень, які переконливо свідчать про його ефективність. Існує переконання, що НЛП забезпечує «встановлення рапорту між учасниками педагогічного (або) іншого спілкування для досягнення його максимальної ефективності» [14, с.48]; це «цілісний конгломерат стратегій ефективного вирішення різноманітних зовнішніх та внутрішніх проблем» [10, с.3]; «надає ефективні технології такої інтеграції ресурсів та моделі когнітивної поведінки з можливістю їх використання у навчальному процесі» [9, с.59]; НЛП надає ефективні техніки інтеграції ресурсів і моделі когнітивної поведінки з можливістю використання у навчальному процесі [3, с.41]. Частіше техніки НЛП використовуються при навчанні іноземних мов [13, 14]. Є випадки викладання спецкурсів на основі НЛП [12]. Але поряд з цим існує й велика кількість негативних відгуків, превалюють побоювання щодо застосування цього напрямку в освіті. Як показало опитування педагогів, багатьох з них насторожує вже сама назва напрямку, і, не розібравшись у підходах НЛП, вони відхиляють можливість їх застосування у навчальному процесі. Думається, що все залежить від мети їх застосування, адже розщеплення атомного ядра можна застосувати як для знищення людей, так і для покращення їхнього існування. Якщо у базових основах діяльності будуть закладені принципи гуманізму, уміле володіння техніками НЛП як одного з засобів побудови ефективного комунікації педагога, то суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу буде більш продуктивною, менш енерговитратною та мінімально конфліктною. А усе це в комплексі дозволить зберегти основний вітальний ресурс педагога – здоров'я. Безумовно, сьогодні необхідні тісні контакти з майстрами НЛП з тим, щоб кваліфіковано адаптувати основні положення, принципи, техніки НЛП до умов навчального процесу та забезпечити підґрунтя для формування

комунікативної компетентності педагога на засадах здоров'язбереження. Значною мірою у цьому контексті представляють інтерес напрацювання М. Гріндера та Л. Лойда [4].

Подальша аналітична робота дозволила дійти висновку, що основні положення салютогенеза, структурні складові комунікативної компетентності педагога та основні підходи НЛП є когерентними. Питання когерентності стосовно освітнянських проблем останнім часом набувають особливого інтересу серед науковців (О. Гірний, Т. Затеєва, Е. Кисельова, О. Олейникова, Д. Романов, М. Романова, В. Тоїскіні). Згідно з напрацюваннями цих фахівців когерентність (від лат. *cohaerere* – той, що знаходиться у зв'язку) характеризує будь-яке освітнє середовище з позиції його гармонійності. При цьому визначальним є стан узгодженості його основних складових стосовно суб'єкта педагогічного процесу, у нашому випадку – педагога.

Проведемо на цій підставі моделювання зв'язків комунікативної компетентності з концептуальними положеннями салютогенеза та НЛП згідно з умовами нашого дослідження. За основу розуміння комунікативної компетентності візьмемо визначення О. Муравйової, яка розглядає її через «комунікативну гнучкість суб'єкта, яка визначається, по-перше, наявністю в арсеналі особистості всіх можливих комунікативних стратегій, по-друге, реалізацією комунікативної стратегії максимально високого рівня, можливого в даній ситуації, яка, у свою чергу, визначається рівнем проблеми, що розв'язується, й комунікативною позицією партнера, по-третє, адекватним використанням прийомів, технік спілкування, відповідних конкретному моменту самого процесу спілкування» [11, с.103].

Ми маємо вже апріорі наявну внутрішню когерентність у межах основних положень салютогенеза. Логічний ланцюг узгодженості основних компонентів, серед яких виділимо поле ресурсів НЛП, поле комунікативної компетентності та салютогенезне поле особистості, реалізується наступним чином. Поле ресурсів НЛП створює необхідну базу технік для формування поля комунікативної компетентності педагога. При цьому поле ресурсів НЛП є

зовнішньо когерентним з полем комунікативної компетентності, що надалі дозволяє забезпечити ефективні комунікації. У подальшому це дозволяє реалізувати основні положення поля салютогенеза. Така можливість існує внаслідок того, що поле комунікативної компетентності є зовнішньо когерентним з ним. Таким чином відбувається гармонізація комунікацій у педагогічній діяльності та формується основа для здоров'язбереження педагога. Модель комунікативної компетентності педагога на засадах когерентності з полем ресурсів НЛП та полем салютогенеза наведено на рис. 1.

Поле ресурсів НЛП	Зовнішня когерентність поля НЛП з полем комунікативної компетентності педагога	Показник и поля комунікативної компетентності педагога	Зовнішня когерентність поля комунікативної компетентності педагога з салютогенезним полем	Показники салютогенезного поля особистості	Внутрішня когерентність салютогенезного поля
• Репрезентативні системи як моделі сприйняття. • Моделі змін. • Визначення стратегії змін. • Створення образу бажаного майбутнього. • Цілепокладання і ефективність життєдіяльності. • Оцінка бажань і очікувань. • Регулювання цілепокладанням. • Планування досягнення цілей.		Наявність в арсеналі особистості комунікативних стратегій		Проблеми мають передбачуваний, структурний і зрозумілий характер	
		Реалізація комунікативної стратегії максимально високого рівня		Засоби розв'язання проблем є доступними	
		Адекватне використання прийомів, технік спілкування		Боротьба з проблемами є важливою і вимагає безпосередньої участі особистості	

Рис. 1. Модель комунікативної компетентності педагога на засадах когерентності

Зазначимо, що змінною складовою моделі є поле ресурсів НЛП, яке може доповнюватись новими техніками, необхідними викладачеві.

Автором статті розроблено робочу програму до дисципліни «Інноваційні технології в освіті» для підготовки магістрів інженерно-педагогічної галузі, в одній із тем якої висвітлено проблему здоров'язбереження в освіті, де каналом його реалізації розглянуто підходи НЛП. Опитування студентів підтверджують їхній інтерес до цього напрямку.

Висновки. Проведено аналіз комунікативної компетентності з позиції її впливу на збереження здоров'я педагога через звертання до концептуальних основ салютогенеза. В якості ефективних сучасних підходів запропоновано застосування нейролінгвістичного програмування. Розроблено модель комунікативної компетентності педагога на засадах когерентності з полем ресурсів НЛП та полем салютогенеза. Подальші дослідження буде спрямовано на обґрунтування базових положень нейролінгвістичного програмування з позиції підходів символічного інтеракціонізму.

Список використаних джерел:

1. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. № 6 (125). 2015. С. 10–13.
2. Баксанский О. Е., Кучер Е. Н. Нейролингвистическое программирование как практическая область когнитивных наук. *Вопросы философии*. 2005. № 1. С. 82–100.
3. Герасимчук І. До питання про впровадження нейро-лінгвістичного програмування у процес навчання іноземній мові у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія: педагогічна. 2003. Вип. 17. С. 39–44.
4. Гриндер М., Лойд Л. НЛП в педагогике: [исправление школьного конвейера]. Москва: Ин-т общегуманит. исслед., 2001. – 307 с.
5. Захарова Т. В., Басалаева Н. В., Казакова Т. В., Игнатьева Н. К., Киргизова Е. В., Бахор Т. А. Коммуникативная компетентность: понятие, характеристики. *Современные проблемы науки и образования*. – 2015. – № 4.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=20413> (дата обращения: 12.12.2018).

6. Іонова О.М. Салютогенетичний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 2. С. 34–42.

7. Лук'янченко М. Здоров'я людини через призму моделі салютогенезу: теорія та практика. *Молодь і ринок*. №12 (71). 2010. С. 49–52.

8. Любчак Л. В. Формування комунікативної компетентності майбутнього педагога у процесі вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності». *Витоки педагогічної майстерності*: зб. наук. праць. Полтава, 2011. С.159–165.

9. Мегем Є.І. Перспективи використання нейро-лінгвістичного програмування у підготовці студентів до проектно-технологічної діяльності. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Серія : Педагогічні науки. 2012. Вип.21. С.58–63.

10. Михайличенко В. Е. Роль нейролінгвистического программирования в развитии личности: учеб. пособие. Харьков : НТУ «ХПИ», 2007. 460 с.

11. Муравьева О. И. Психология коммуникативной компетентности. Томск : Изд-воТом. ун-та, 2012. 160с.

12. Нагорнов Ю. С., Нагорнова А. Ю., Погребная О. С., Прилепских О. С., Корнеева С. А., Кирюхина Д. В. Применение НЛП в преподавании спецкурса «Основы нанотехнологий». *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 3.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=8829> (дата обращения: 13.12.2018).

13. Путилина Е. А., Ускова Е. О. Применение теории нейролингвистического программирования в обучении иностранным языкам. *Lingua mobilis*. №2 (48). 2014. С. 124–130.

14. Гарнапольський О. Б. Питання впровадження нейро-лінгвістичного програмування у викладання іноземних мов в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2001. № 1. С. 43–49.

15. Antonovsky A. The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health promotion international*. 1996. Vol.11. P.11–18.